

ПРАВААБАРОНЦЫ ЗА СВАБОДНЫЯ ВЫБАРЫ

**Выбары дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу
Рэспублікі Беларусь сёмага склікання**

Аналітычная справаздача па выніках назірання за фарміраваннем тэрытарыяльных і акруговых выбарчых камісій

4 верасня 2019 г.

*Назіранне ажыццяўляюць актывісты РПГА «Беларускі Хельсінскі камітэт» і ПЦ «Вясна» ў
межах кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары»*

ВЫСНОВЫ

- ТВК і АВК з'яўляюцца важным механізмам выбарчага працэсу, які істотна ўплывае на правядзенне свабодных і дэмакратычных выбараў;
- большасць назіральнікаў кампаніі мелі магчымасць бесперашкодна прысутнічаць на пасяджэннях органаў, якія ўтваралі ТВК і АВК, толькі пяць з іх сутыкнуліся з перашкодамі на першых пасяджэннях камісій;
- усе суб'екты, якія вылучалі сваіх прадстаўнікоў у склад ТВК і АВК, мелі магчымасць прадаставіць неабходныя дакументы ў органы, якія фарміравалі камісіі, прысутнічаць на іх пасяджэннях;
- на пасяджэннях органаў у большасці выпадкаў абмяркоўвалі дзелавыя і асабістыя якасці вылучаных у склад выбарчых камісій, праводзілі персанальнае галасаванне; адзначаюцца дыскрымінацыйныя падыходы пры агучванні характарыстык кандыдатаў, вылучаных ад апазіцыйных партый і рухаў;
- большасць прадстаўнікоў у склад АВК (49,4%) і ТВК (43,6%) былі вылучаныя грамадскімі аб'яднаннямі; 12 палітычных партый, уключна з пяццю апазіцыйнымі, вылучылі 25,0 % прадстаўнікоў у ТВК і 17,6% у АВК; ад пяці апазіцыйных партый у склад камісій было вылучана усяго 146 чалавек, што складае 38,9% ад вылучаных усімі палітычнымі партыямі;
- адсутнасць у выбарчым заканадаўстве гарантый уключэння ў склад выбарчых камісій прадстаўнікоў, вылучаных усімі палітычнымі суб'ектамі, якія прымаюць удзел у выбарах, як і раней, робіць магчымым адвольны і дыскрымінацыйны падыход у дачыненні да апазіцыйных партый і рухаў;
- доля прадстаўнікоў палітычных партый у складзе ТВК і АВК застаецца па-ранейшаму нязначнай (25% і 17,6% адпаведна) у параўнанні з доляй прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў (43,6% і 49,4% адпаведна);

- асноўнымі арганізатарамі выбараў, як і раней, з’яўляюцца прадстаўнікі пяці найбуйнейшых праўладных грамадскіх аб’яднанняў і прафсаюзаў, што ўваходзяць у ФПБ, да якіх сёлета далучыўся Беларускі фонд міру; працэнт праходнасці вылучаных імі прадстаўнікоў у склад камісій складае 92,8% у ТВК і 93,6% у АВК;
- традыцыйна нізкім застаецца працэнт праходнасці ў склад камісій прадстаўнікоў апазіцыйных партый – 18,75 % ад вылучаных у ТВК і 21,2 % у АВК; працэнт праходнасці ў склад камісій ад трох апазіцыйных грамадскіх аб’яднанняў (ГА БНФ “Адраджэнне”, ГА “Рух за Свабоду” і ГА “Гавары праўду”), якія таксама вылучалі сваіх прадстаўнікоў у склад камісій, складае 0% у ТВК і 2,8 % у АВК;
- агульная колькасць прадстаўнікоў апазіцыйных партый і аб’яднанняў ва ўсіх створаных выбарчых камісіях разам складае 2,5% ад усіх сябраў камісій.

I. ПРАВАВАЯ БАЗА

Працэс фарміравання выбарчых камісій пры правядзенні выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь сёмага склікання рэгулюецца Выбарчым кодэксам Рэспублікі Беларусь і Пастановай ЦВК ад 6 жніўня 2019 г. № 23 “Аб тлумачэнні парадку стварэння выбарчых камісій пры правядзенні выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага Сходу Рэспублікі Беларусь сёмага склікання”.

Згодна з арт. 28 ВК, падрыхтоўку і правядзенне выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў забяспечваюць абласныя, Мінская гарадская, тэрытарыяльныя выбарчыя камісіі, акруговыя і ўчастковыя выбарчыя камісіі.

Згодна з арт. 34 ВК, абласныя, Мінская гарадская, тэрытарыяльныя і акруговыя камісіі па выбарах дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў фарміруюцца прэзідыумами абласных, Мінскага гарадскога Саветаў дэпутатаў і абласнымі, Мінскім гарадскім выканаўчым камітэтам з прадстаўнікоў палітычных партый, іншых грамадскіх аб’яднанняў, працоўных калектываў, а таксама прадстаўнікоў грамадзян, вылучаных у склад камісіі шляхам падачы заявы, у складзе 9–13 сябраў не пазней за 75 дзён да выбараў.

Палітычная партыя, іншае рэспубліканскае грамадскае аб’яднанне, працоўны калектыў арганізацыі, калектыў структурнага падраздзялення, група выбаршчыкаў мае права вылучыць у абласную, Мінскую гарадскую, акруговую, участковую выбарчую камісію толькі па адным прадстаўніку. Як правіла, не менш адной траціны складу камісіі складаюць прадстаўнікі палітычных партый і іншых грамадскіх аб’яднанняў.

У склад камісіі не могуць уваходзіць суддзі, пракуроры, кіраўнікі мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў. Дзяржаўныя служачыя не могуць складаць больш за адну траціну складу камісіі.

На пасяджэнні органаў, якія ўтвараюць камісіі, маюць права прысутнічаць прадстаўнікі палітычных партый, іншых грамадскіх аб’яднанняў, працоўных калектываў, грамадзян, якія вылучылі сваіх прадстаўнікоў. Рашэнне аб утварэнні камісій у сямідзённы тэрмін з дня яго прыняцця публікуецца ў друку.

Рашэнне органа, які ўтварыў камісію, можа быць абскарджана ў трохдзённы тэрмін з дня яго прыняцця адпаведна ў абласны, Мінскі гарадскі, раённы, гарадскі суд суб’ектамі, якія вылучылі

сваіх прадстаўнікоў у склад камісіі. Суд разглядае скаргу ў трохдзённы тэрмін, яго рашэнне з'яўляецца канчатковым.

Паўнамоцтвы тэрытарыяльных выбарчых камісій па выбарах дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў замацаваныя ў арт. 39.1 ВК. Сярод агульных арганізацыйна-кантрольных функцый да паўнамоцтваў ТВК адносіцца разгляд скаргаў і заяў на рашэнні і дзеянні акруговых і ўчастковых выбарчых камісій. Менавіта ў ТВК абскарджваюцца рашэнні АВК аб адмовах у рэгістрацыі ініцыятыўных груп і кандыдатаў у дэпутаты. Гэта абумоўлівае значную ролю ТВК у арганізацыі і правядзенні выбараў.

Паўнамоцтвы АВК замацаваныя ў арт. 42 ВК. Сярод іх такія важныя для ўсяго выбарчага працэсу паўнамоцтвы, як рэгістрацыя ініцыятыўных груп грамадзян па збору подпісаў выбаршчыкаў у падтрымку асобаў, прапанаваных для вылучэння ў якасці кандыдатаў у дэпутаты, рэгістрацыя кандыдатаў у дэпутаты і іх давераных асоб, устанаўленне вынікаў галасавання на тэрыторыі выбарчай акругі і інш.

Згодна з Пастановай ЦВК ад 6 жніўня 2019 г. № 23, на пасяджэннях органаў, якія фарміруюць камісіі, маюць права прысутнічаць замежныя (міжнародныя) назіральнікі, прадстаўнікі палітычных партый, іншых рэспубліканскіх грамадскіх аб'яднанняў, назіральнікі ад якіх акрэдытаваныя пры Цэнтральнай камісіі (па адным прадстаўніку ад кожнага суб'екта), а таксама прадстаўнікі суб'ектаў, якія вылучылі сваіх прадстаўнікоў у склад камісій.

Перад прыняццем рашэння аб утварэнні выбарчай камісіі на пасяджэнні органаў, якія іх утвараюць, на абмеркаванні выносіцца пытанне аб дзелавых і асабістых якасцях прэтэндэнтаў, а калі колькасць кандыдатур перавышае прадугледжаную колькасць сябраў камісіі, заслухоўваецца інфармацыя па кожнай кандыдатуры і праводзіцца персанальнае галасаванне.

Адметнай асаблівасцю сёлетняй Пастановы ЦВК з'яўляецца тое, што з яе выдалены тэрмін “палітычныя якасці” прэтэндэнтаў у склад камісій. У папярэднія гады гэты неканкрэтызаваны і спрэчны тэрмін выклікаў [крытыку](#) з боку экспертаў кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары”, якія звярталіся ў 2016 годзе да старшыні ЦВК Л. Ярмошынай з патрабаваннем прыбраць гэты тэрмін з адпаведнай Пастановы Цэнтральнай камісіі.

II. ПРАЦЭС ВЫЛУЧЭННЯ КАНДЫДАТАЎ У СКЛАД АВК І ТВК

Вылучэнне прадстаўнікоў у склад АВК і ТВК і прадстаўленне ў органы, якія ўтвараюць камісіі, дакументаў аб вылучэнні прадстаўнікоў у склад камісій павінна было завяршыцца не пазней чым за тры дні да ўстаноўленага тэрміну ўтварэння камісіі. Вылучэнне прадстаўнікоў у склад АВК і ТВК адбылося ў адпаведнасці з Каляндарным планам¹ і завяршылася 30 жніўня 2019 г.

Сайты абласных, Мінскага гарадскога, раённых выканаўчых камітэтаў і мясцовыя СМІ паведамлялі пра час і месца правядзення пасяджэнняў органаў, якія ўтвараюць камісію, пра час і месцы прыёму дакументаў. Большасць прадстаўнікоў кампаніі, якія прысутнічалі пры фарміраванні АВК і ТВК (60%), не мелі магчымасці азнаёміцца з дакументамі аб вылучэнні прадстаўнікоў суб'ектаў у склад АВК і ТВК.

---

¹ Каляндарны план арганізацыйных мерапрыемстваў па падрыхтоўцы і правядзенні выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь сёмага склікання, зацверджаны Пастановай Цэнтральнай камісіі Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў 6 жніўня 2019 г. № 19.

Назіральнікі кампаніі не фіксавалі выпадкаў неабгрунтаваных адмоў у прыёме дакументаў прэтэндэнтаў на ўключэнне ў выбарчыя камісіі.

Па дадзеных ЦВК², рознымі суб'ектамі у склад 110 АВК вылучана 1959 прадстаўнікоў.

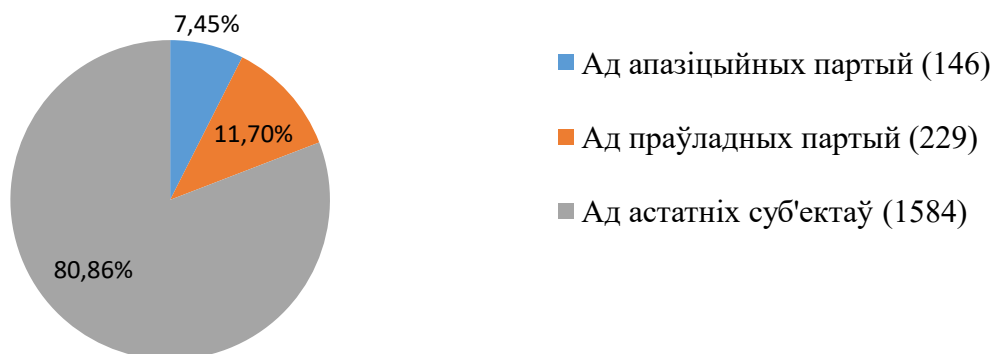

Працэнт падлічаны ад колькасці вылучэнняў, што не супадае з колькасцю вылучаных асоб: 170 грамадзянаў былі вылучаны ў АВК двума суб'ектамі. З іх у Брэсцкай вобласці – 1; у Гомельскай вобласці – 1; у Гродзенскай вобласці – 168. Як паведаміў назіральнік кампаніі, амаль кожны з праўладных прэтэндэнтаў там быў вылучаны адначасова двума суб'ектамі.

З 15 зарэгістраваных у краіне палітычных партый сваіх прадстаўнікоў у склад АВК вылучылі 12, у тым ліку 5 апазіцыйных: Беларуская партыя «Зялёныя» (1), Беларуская партыя левых «Справядлівы свет» (74), Аб'яднаная грамадзянская партыя (18), Партыя БНФ (17), Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя (Грамада) (35). Усяго, паводле звестак ЦВК, ад пяці апазіцыйных партый былі вылучаны 146 прадстаўнікоў – 38,9% ад вылучаных партыямі. Усе зарэгістраваныя партыі вылучылі ў склад камісій 375 прадстаўнікоў – 19,1% ад агульнай колькасці прадстаўнікоў; апазіцыйныя – 7,45% ад агульнай колькасці кандыдатаў, вылучаных у склад АВК. Гэта сведчыць аб невысокай актыўнасці партый у выбарчым працэсе.

² <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2019/stat2.pdf>.

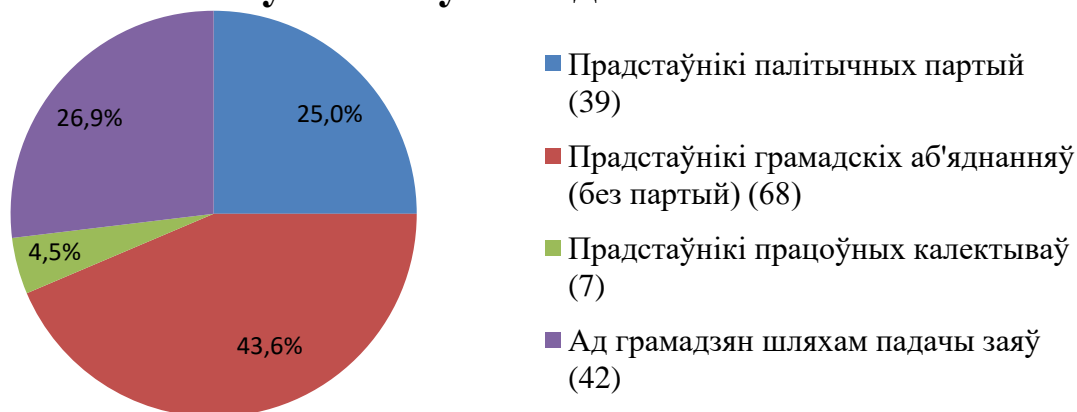
Колькасць вылучаных у склад АВК прадстаўнікоў партый, у тым ліку апазіцыйных

Больш за 50% кандыдатаў у АВК склалі вылучэнцы грамадскіх аб'яднанняў і прафсаюзаў. Да традыцыйна актыўных ГА «Белая Русь», ГА «Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі» і прафсаюзаў – сябраў праўладнай Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі, Беларускага саюза жанчын і Беларускага грамадскага аб'яднання ветэранаў далучыўся Беларускі фонд міру. Разам яны выставілі 40,1% ад усіх кандыдатаў ад грамадскіх аб'яднанняў і прафсаюзаў.

Па дадзеных ЦВК³, у склад 7 ТВК вылучана 143 прадстаўнікі.

Колькасць прадстаўнікоў розных суб'ектаў, вылучаных у склад ТВК

У Гродзенскай вобласці 13 грамадзян былі вылучаныя ў ТВК двума суб'ектамі.

З 15 зарэгістраваных у краіне палітычных партый сваіх прадстаўнікоў у склад ТВК вылучылі 10, у тым ліку 5 апазіцыйных: Беларуская партыя «Зялёныя» (1), Беларуская партыя левых «Справядлівы свет» (7), Аб'яднаная грамадзянская партыя (4), Партыя БНФ (1), Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя (Грамада) (3). Усяго, паводле звестак ЦВК, ад пяці апазіцыйных партый былі вылучаны 16 прадстаўнікоў – 41% ад вылучаных партыямі. Усе зарэгістраваныя

³ <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2019/stat1.pdf>.

партыі вылучылі ў склад камісій 39 прадстаўнікоў – 27,3% ад агульнай колькасці; апазіцыйныя – 11,2% ад агульнай колькасці кандыдатаў, вылучаных у склад АВК.

Актыўнасць партый пры вылучэнні сваіх прадстаўнікоў у камісіі па-ранейшаму застаецца невысокай.

Каля 50% прэтэндэнтаў у ТВК склалі вылучэнцы грамадскіх аб'яднанняў і прафсаюзаў. 5 праўладных грамадскіх аб'яднанняў – «Белая Русь», ГА «Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі», прафсаюзы – сябры Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі, Беларускі саюз жанчын і Беларускае грамадскае аб'яднанне ветэранаў, Беларускі фонд міру вылучылі 29,4% ад усіх прэтэндэнтаў і две траціны кандыдатаў ад грамадскіх аб'яднанняў і прафсаюзаў.

У вылучэнні сваіх прадстаўнікоў у АВК і ТВК не ўдзельнічалі Кансерватыўна-Хрысціянская партыя – БНФ, Партыя “Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада” і Рэспубліканская партыя.

Сваіх прадстаўнікоў у камісіі накіравалі ГА “Рух “За свабоду”” (117), ГА “Тавары праўду” (36) і ГА БНФ “Адраджэнне” (4).

III. ПАСЯДЖЭННІ ОРГАНАЎ, ЯКІЯ ФАРМІРАВАЛІ КАМІСІІ

Сумесныя пасяджэнні прэзідыумаў абласных, Мінскага гарадскога Саветаў дэпутатаў і абласных, Мінскага гарадскога выканаўчых камітэтаў адбыліся ў адпаведнасці з Каляндарным планам не пазней за 2 верасня 2019 г.

Усе назіральнікі кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” мелі магчымасць без перашкодаў прысутнічаць на пасяджэннях органаў, якія ўтваралі камісіі. Яны адзначылі, што ўсе прадстаўнікі суб'ектаў, якія накіравалі сваіх прадстаўнікоў у склад ТВК і АВК, мелі магчымасць без абмежаванняў прысутнічаць на гэтых пасяджэннях.

У большасці выпадкаў вылучаным у склад камісій прэтэндэнтам даваліся (агучваліся) характарыстыкі іх асабістых і дзелавых якасцяў. Пры гэтым назіральнікі адзначаюць адрозныя падыходы да прадастаўлення характарыстык прэтэндэнтаў, вылучаных ад апазіцыйных партый і іншых суб'ектаў.

Так, пры фарміраванні ТВК і АВК на сумесным пасяджэнні Мінгарвыканкама і Мінгарсавета быў выразна бачны дыскрымінацыйны падыход у дачыненні да характарыстык вылучэнцаў ад апазіцыйных структур. У большасці выпадкаў называліся толькі год нараджэння, месца працы, альбо яе адсутнасць (пенсія) і партыйнасць. У той час большасці астатніх кандыдатур давалася разгорнутая пазітыўная характарыстыка, у тым ліку з месца працы.

На сумесным пасяджэнні Гродзенскага аблвыканкама і аблсавета ў характарыстыках кандыдатаў ад праўладных грамадскіх аб'яднанняў падкрэслівалася, што яны вылучаныя масавай, шматтысячнай структурай, якая мае прадстаўніцтвы і ніжэйшастаячыя структуры ва ўсіх раёнах Гродзенскай вобласці. Фактычна ўсе такія кандыдаты адзінагалосна ўключаліся ў склад камісій.

На пасяджэнні Магілёўскага аблвыканкама і аблсавета было адзначана, што вылучаныя апазіцыйнымі арганізацыямі (партыяй АГП і Рухам “За Свабоду”) Уладзімір Парфёнаў і Пётр Мігурскі не маюць досведу працы ў выбарчых камісіях. Нягледзячы на тое, што прадстаўнік АГП Уладзімір Шанцаў, які прысутнічаў на пасяджэнні, абверг гэтую інфармацыю і адзначыў, што абодва вылучэнцы маюць папярэдні досвед працы ў абласной і Шклоўскай акруговай камісіях, яны ўсё адно не былі ўключаныя ў склад камісій.

У 11% выпадкаў назіральнікі кампаніі адзначылі, што характарыстыкі вылучэнцаў у склад камісій наогул не абмяркоўваліся.

Так, на пасяджэнні Брэсцкага гарвыканкама і аблвыканкама дзелавыя і асабістыя якасці прэтэндэнтаў ад ГА “Рух за Свабоду” (С. Вакулёнка), “Гавары праўду” (А. Бланко), партыі “Справядлівы свет” (Н. Босак) наогул не абмяркоўваліся з-за адсутнасці такой інфармацыі.

Вядомы брэсцкі праваабаронца, сябра грамадскага аб'яднання “Рух за Свабоду” Раман Кісяк не быў уключаны ў склад АВК з-за адсутнасці інфармацыі аб ягоных дзелавых якасцях. Тое, што ён назваў сабе праваабаронцам, было ўспрынята як прадастаўленне неадпаведных дадзеных.

Назіральнікі таксама адзначылі, што ў Брэсце папярэдне ўсе заявы вылучаных у склад камісій праглядала створаная рабочая група, якая ў выніку і давала рэкамендацыі аб уключэнні таго ці іншага вылучэнца ў склад адпаведных камісій.

З аналізу справаздач назіральнікаў вынікае, што асноўным крытэрыем уключэння ў склад камісій, як і раней, называўся папярэдні досвед працы ў іх. На пасяджэнні ў Гродна яшчэ ўказваліся такія асабістыя якасці вылучэнцаў, як аналітычны склад розуму, аўтарытэт сярод падначаленых, настойлівасць, камунікабельнасць, тактоўнасць.

Назіральнікі паведамляюць, што галасаванне насіла пераважна фармальны характар, хаця ў абсалютнай большасці выпадкаў суправаджалася абмеркаваннем вылучаных прэтэндэнтаў. У падтрымку прадстаўнікоў праўладных палітычных партый і грамадскіх аб'яднанняў галасавалі практычна адзінагалосна, а за прадстаўнікоў апазіцыйных партый выказваліся амаль адзінагалосна супраць. Можна зрабіць высновы, што працэс фарміравання камісій насіў загадзя вызначаны характар.

У большасці выпадкаў (67%) назіральнікі кампаніі адзначылі, што азнаёміцца з матэрыяламі вылучэння ў склад ТВК і АВК было немагчыма. Прычыны адмоў не называліся. Такім чынам, праверыць адпаведнасць прадастаўленых дакументаў усімі суб'ектамі, якія вылучылі прадстаўнікоў у склад камісій, на прадмет адпаведнасці патрабаванням дзеючага выбарчага заканадаўства было немагчыма.

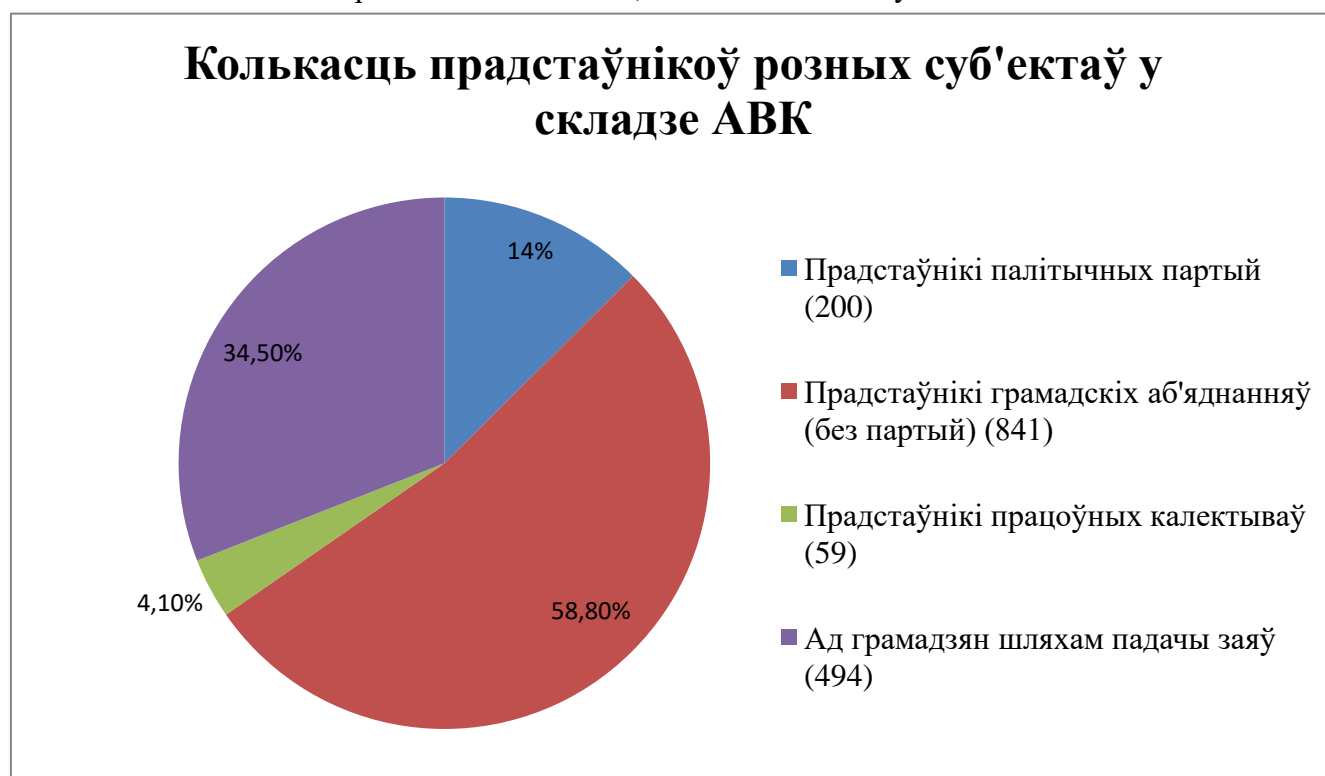
Падчас вылучэння прадстаўнікоў партый і грамадскіх арганізацый у камісіі з’явілася інфармацыя пра тое, што Партыя БНФ атрымала ад Віцебскага аблвыканкама пісьмовы запыт пра “дзелавыя і асабістыя якасці” асобаў, якіх партыя плануе вылучыць у склад АВК. Заканадаўства не абавязвае суб’ектаў вылучэння прадстаўляць такія дадзеныя.

Адсутнасць гарантый уключэння ў склад выбарчых камісій для прадстаўнікоў вылучаных усімі палітычнымі суб’ектамі, якія прымаюць удзел у выбарах, у дзеючым выбарчым заканадаўстве, як і раней, робяць магчымым адвольны і дыскрымінацыйны падыход пры фарміраванні выбарчых камісій усіх узроўняў у дачыненні да апазіцыйных партый і рухаў.

Паводле меркавання экспертаў кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары”, пры правядзенні наступных выбараў у Пастанове ЦВК, якая рэгулюе працэдурны фарміравання выбарчых камісій, варта надаць права суб’ектам, якія вылучаюць сваіх прадстаўнікоў у склад камісій, не толькі прысутнічаць на пасяджэннях, але і даваць інфармацыю аб іх дзелавых і асабістых якасцях.

IV. СКЛАД СТВОРАННЫХ КАМІСІЙ

У склад 110 АВК былі абраныя⁴ 1430 чалавек, альбо 73% ад вылучаных.

Актыўнасць палітычных партый была невысокая, але з вылучаных 375 прадстаўнікоў у склад АВК увайшлі толькі 200 прадстаўнікоў, большасць з якіх склалі сябры праўладных партый. З 229 кандыдатаў ад гэтых партый у склад АВК прайшлі 169 чалавек – 73,8% ад агульнай колькасці вылучаных. Пры гэтым з 146 прадстаўнікоў пяці апазіцыйных партый, вылучаных у склад АВК, уключаны ў камісіі толькі 31 кандыдат – 21,2% ад агульнай колькасці вылучаных прадстаўнікоў апазіцыйных партый.

⁴ <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2019/stat4.pdf>.

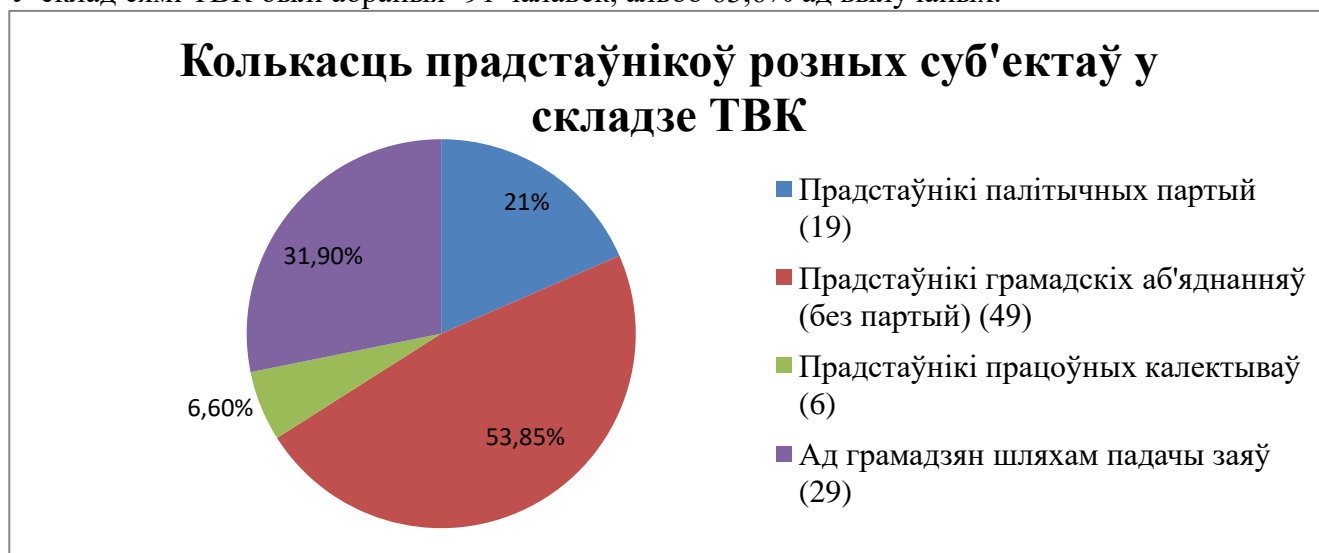

Адзначым, што ад пяці найбуйнейшых праўладных ГА і прафсаюзаў ў склад АВК уключана 735 прадстаўнікоў – 93,6 % ад вылучаных.

Прадузятае стаўленне органаў па ўтварэнні выбарчых камісій да прадстаўнікоў апазіцыйных палітычных партый і аб'яднанняў з'яўляецца відавочным: прадстаўнікі апазіцыйных палітычных партый трапілі ў склад АВК у адным выпадку з пяці, а кандыдаты ад лаяльных уладзе партый – амаль у чатырох з пяці. Толькі чатыры прадстаўнікі аднаго з трох апазіцыйных грамадскіх аб'яднанняў, якія прэтэндавалі на ўдзел у АВК, трапілі ў камісіі, у той час як прадстаўнікі пяці найбольшых праўладных грамадскіх арганізацый і прафсаюзаў былі ўключаны ў камісіі ў 9 выпадках з 10.

У склад сямі ТВК былі абраныя⁵ 91 чалавек, альбо 63,6% ад вылучаных.

⁵ <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/2019/stat4.pdf>.

З 39 вылучаных прадстаўнікоў палітычных партый у склад ТВК увайшлі 19, большасць з якіх склалі сябры праўладных партый. З 23 кандыдатаў ад гэтых партый у склад ТВК прайшлі 16 чалавек (69,6% ад агульнай колькасці вылучаных). Пры гэтым з 16 прадстаўнікоў пяці апазіцыйных партый, вылучаных у склад ТВК, уключаны ў камісіі толькі 3 кандыдаты ад адной партыі – БПЛ “Справядлівы свет” (21,2% ад агульнай колькасці вылучаных прадстаўнікоў апазіцыйных партый).

Адзначым, што ад пяці вялікіх праўладных ГА і прафсаюзаў ў склад ТВК уключана 39 прадстаўнікоў – 92,86% ад вылучаных. Вылучаныя ад ГА “Рух “За Свабоду” (7) і ад ГА “Гавары праўду” (7) ў склад ТВК не патрапілі.

Як і пры стварэнні АВК, відавочна прадузятае стаўленне органаў па ўтварэнні выбарчых камісій да прадстаўнікоў апазіцыйных палітычных партый і аб’яднанняў. Прадстаўнікі толькі адной апазіцыйнай палітычнай партыі трапілі ў склад ТВК. Ніводнага прадстаўніка апазіцыйных грамадскіх аб’яднанняў, якія прэтэндавалі на ўдзел у ТВК, не трапілі ў камісіі, ў той час як усе вылучаныя прадстаўнікі ГА “Белая Русь, Беларускага ГА ветэранаў і Беларускага саюза жанчын, а таксама прафсаюзаў, былі ўключаны ў камісіі.

V. АБСКАРДЖАННЕ РАШЭННЯЎ АБ АДМОВАХ ПА УКЛЮЧЭННЮ Ў СКЛАД ВЫБАРЧЫХ КАМІСІЙ

Рашэнні органаў, якія ўтваралі ТВК і АВК, абскарджваліся суб'ектамі, якія вылучалі сваіх прадстаўнікоў у склад дадзеных выбарчых камісій, у абласных і Мінскім гарадскім судах.

Прадстаўнікі апазіцыйных партый актыўна абскарджвалі рашэнні аб адмове ўключыць у склад ТВК і АВК вылучаных імі прадстаўнікоў.

Так, 4 верасня ў Гродзенскім абласным судзе адбылося судовае пасяджэнне па скарге партыі БНФ на рашэнне Прэзідыума Гродзенскага аблсавета і Гродзенскага аблвыканкама, згодна з якім чатырох яе прадстаўнікоў не ўключылі ў склад АВК. Суд пакінуў скаргу партыі без задавальнення.

Віцебскі абласны суд 4 верасня разгледзеў скаргу Партыі БНФ на неўключэнне старшыні Віцебскай абласной арганізацыі Партыі БНФ Канстанціна Смолікава ў склад Віцебскай абласной камісіі і дваіх сябраў Партыі – у акруговыя. У задавальненні скаргаў заяўнікам было адмоўлена.

Таксама скаргі былі пададзеныя ў Гомельскі, Мінскі абласны і Мінскі гарадскі суды.

VI. УМОВЫ НАЗІРАННЯ

Большасць назіральнікаў кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” маглі бесперашкодна прысутнічаць на пасяджэннях органаў, якія ўтваралі выбарчыя камісіі. Аднак некаторыя сутыкнуліся з перашкодамі ў допуску на першыя пасяджэнні ўжо утвораных выбарчых камісій. Варта адзначыць, што менавіта на першых пасяджэннях камісій адбываюцца выбары старшынь і сакратароў камісій. Гэта важны момант пры ажыццяўленні назірання на дадзеным этапе выбарчага працэсу.

Так, не змагла патрапіць на першае пасяджэнне выбарчай камісіі па Чкалаўскай акрузе №96, якое адбывалася ў Адміністрацыі Кастрычніцкага раёна г. Мінска, назіральніца Наталля Сацункевіч, вылучаная шляхам збору подпісаў грамадзянаў. Пасля перадачы дакументаў аб сваім вылучэнні Д. І. Страдзіну, які потым быў абраны старшынёй камісіі, той папрасіў яе выйсці. Запрасілі назіральніцу толькі праз 15 хвілін, але за гэты час ужо былі абраныя старшыня і сакратар камісіі. Пасяджэнне працягвалася 28 хвілін, за 13 хвілін прысутнасці назіральніцы ёй яшчэ забаранілі ажыццяўляць фотаздымку і аўдыёзапіс. Назіральніца напісала заяву на дазвол, а таксама звярнулася за тлумачэннем аб выкарыстанні пры назіранні фота-, відэаздымкі і аўдыёзапісу да старшыні Мінскай гарадской выбарчай камісіі.

Не мог патрапіць на момант абрання старшыні і сакратара камісіі па Мінскай-Заходняй выбарчай акрузе №102 назіральнік Аляксей Лойка. Ён загадзя з’явіўся ў Адміністрацыю Фрунзенскага раёна г. Мінска, прадаставіў пашпарт і дакумент аб яго вылучэнні, але атрымаў адмову ад Т. І. Забаўскай, якая была ў далейшым абраная старшынёй камісіі. Толькі праз некаторы час пасля прыходу кіраўніка Адміністрацыі Фрунзенскага раёна С.А. Шкруднёва назіральніка запрасілі ў кабінет за стол, дзе сядзелі сябры АВК. Аляксей Лойка расцаніў гэта як парушэнне выбарчага заканадаўства і падаў скаргу на дзеянні сябраў камісіі.

Таксама вядома, што не быў дапушчаны на пасяджэнне камісіі Васняцоўскай выбарчай акругі №93 у Мінску назіральнік кампаніі Аляксей Горбач.

Праблемы з допускам на пасяджэнне АВК былі ў магілёўскага назіральніка Алеся Буракова, але ён пераканаў сябраў камісіі, спаслаўшыся на заканадаўства. Пры гэтым, як адзначыў Буракоў, перашкод для доступу ў Магілёўскую-Кастрычніцкую №86 і Магілёўскую-Прамысловую №87 выбарчыя камісіі не было.

Пасяджэнне АВК № 18, якое адбывалася ў адміністрацыі Першамайскага раёна г. Віцебска, наогул было абвешчана закрытым.

Варта нагадаць, што арт. 13 ВК прадугледжвае права назіральнікаў прысутнічаць на пасяджэннях адпаведных камісій без выключэнняў.